

Н.В. Бондарчук, к.ю.н., доцент
кафедри правознавства Житомирського
національного агроекологічного університету

ПРАВО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Представлена до уваги наукова стаття присвячена аналізу права лісокористування в Україні як основного елемента правового режиму використання та охорони лісів. В статті досліджено види лісокористування, тенденції та перспективи розвитку постійного та тимчасового лісокористування. Проаналізовано актуальні та дискусійні питання правового регулювання лісокористування, а також його недоліки та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: право лісокористування, постійне лісокористування, тимчасове лісокористування, права та обов'язки лісокористувачів, юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Представленная ко вниманию научная статья посвящена анализу права лесопользования в Украине как основного элемента правового режима использования и охраны лесов. В статье исследованы виды лесопользования, тенденции и перспективы развития постоянного и временного лесопользования. Проанализировано актуальные и дискуссионные вопросы правового регулирования лесопользования, а также его недостатки и пути их решения.

Ключевые слова: право лесопользования, постоянное лесопользование, временное лесопользование, права и обязанности лесопользователей, юридическая ответственность за нарушение лесного законодательства.

Represent to attention scientific article dedicated analysis the right of forest use in Ukraine, as main component of legal regime to use and protection of forest. In article are investigated the kind of forest use, tendencies and perspectives of development regular and temporary forest use. Analyzed actual and debates questions of legal regulate of forest use, and his defects too and ways of their decide.

Key words: the right of forest use, temporary forest use, the rights and duties the forest users, the juridical responsibility to breaks of forest legislation.

Постановка проблеми. Із всіх рослинних ресурсів Землі найважливіше значення в природі та житті людини мають ліси. Вони найбільше постраждали від господарської діяльності та раніше інших стали об'єктом охорони. В лісовому господарстві України порушено правила природокористування, нераціонально використовується лісоматеріал, утворюється велика кількість відходів при виробництві, має місце надмірна вирубка лісів, зокрема лісів І групи, радіоактивне забруднення лісів Чорнобильської зони, масове вирубування порівняно молодих дерев.

Саме тому метою представленої до уваги статті є аналіз законодавства щодо лісокористування, виявлення проблем в даній сфері та шляхів їх вирішення.

Стан дослідження проблеми. Право лісокористування досліджувалося такими вченими як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Т. Г. Ковальчук, М. В. Краснова, Л. В. Мендик, В. Л. Мунтян, Ю. С. Шемшученко та ін. Проте в період проведення реформ у сфері державного управління використанням та охороною лісів і адаптації українського лісового законодавства до європейського дане питання залишається актуальним та потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами. У постійне користування ліси надаються спеціалізованим державним та комунальним лісогосподарським підприємствам та іншим державним і комунальним підприємствам, установам, організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи [1]. До перспектив розвитку права постійного лісокористування можна віднести запровадження електронного обліку деревини та лісопродукції, що позбавить можливості існування злочинних пілорам та унеможливить обіг незаконно придбаної деревини. Електронний облік деревини ліквідує нечесну конкуренцію та виведе діяльність деревообробників у прозоре правове поле. Крім того, найближчим часом планується створити низку потужних виробництв і повністю переробляти в Україні деревину, яка заготовляється. Наразі вивчаються шляхи зацікавлення інвесторів, можливість безмитного ввезення ними обладнання для виробництва та можливість відміни на кілька років для них сплати податку на прибуток. Для забезпечення більш ефективного здійснення постійного користування лісами державні підприємства мають бути звільнені від прямого втручання держави в їх господарську діяльність, а основною формою державного впливу на них мають бути фінансове регулювання (плата за лісові ресурси), ліміти й квоти на лісокористування. Крім того, необхідно усунути паралелізм в управлінні лісовим господарством з боку Міністерства аграрної політики та продовольства України та Державного агентства лісових ресурсів України [2, с. 8].

Тимчасове користування лісами може бути довгостроковим та короткостроковим. У довгострокове користування ліси надаються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт. На сьогодні актуальним питанням є внесення змін до законодавства про ведення мисливського господарства. Планується змінити підхід до мисливської справи. Зокрема, запровадити клубну систему в цій сфері. Запровадження таких новацій дасть змогу фінансувати проведення необхідних заходів – споруджувати вольєри, підгодівельні майданчики, засівати поля кормом для звірів, що сприятиме зростанню їх чисельності та збільшенню популяції. У короткострокове користування ліси надаються для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб. Проблемаю на сьогодні є недофінансування галузі від підприємницької діяльності із заготівлі та переробки продуктів лісу, а саме

грибів і ягід. Є багато посередників, які за мізерні кошти скуповують у людей гриби та ягоди, потім платять копійки до місцевих бюджетів, а самі отримують надприбутки від реалізації цих продуктів у країнах Західної та Східної Європи. Нині Державне агентство лісових ресурсів України веде переговори з європейськими покупцями, які без посередників будуть купувати гриби та ягоди, сплачуючи кошти державним підприємствам, а ті в свою чергу вестимуть розрахунки з громадянами.

Перспективи розвитку права лісокористування окреслені в Постанові Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 року, якою затверджено Державну цільову програму «Ліси України на 2010-2015 роки». Основними завданнями Програми є: підвищення рівня лісистості; нарощування ресурсного та екологічного потенціалу лісів; забезпечення ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку; підвищення стійкості лісових екосистем, забезпечення охорони і захисту лісів; відтворення, охорона і раціональне використання мисливської фауни; раціональне використання лісових ресурсів; підвищення ефективності управління лісовим господарством; покращення наукового та кадрового забезпечення розвитку галузі лісового господарства; забезпечення розвитку міжнародного співробітництва у галузі лісового господарства та рекреаційної і туристичної інфраструктури, провадження еколого-просвітницької діяльності [3].

Проте для стабільного розвитку лісового господарства потрібне відповідне фінансування. Необхідно залучати як кошти держави, так і приватних осіб. Розглядаються перспективи щодо фінансування проектів пов'язаних з відновленням, відтворенням та охороною лісів, впровадження модернізованих методів переробки деревини, застосування безвідходних, маловідходних та енергозберігаючих технологій [4, с.148]. Існує чимало проблем щодо формування інвестиційного забезпечення. Лісове господарство є малопривабливим для інвесторів, які намагаються отримати швидку віддачу від вкладеного капіталу. Тому необхідно створити умови для сприятливого інвестиційного клімату. Головним завданням інвестиційної політики має стати впровадження передових технологій використання вторинної сировини, що дозволить раціональніше використовувати уже наявну базу [5, с.4].

Важливим питанням права лісокористування в Україні є порядок доступу в ліси. Ліси в Україні можуть перебувати в державній, комунальній та приватній формі власності. В Лісовому кодексі України (далі ЛК) передбачено, що громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо, крім випадків, передбачених законодавством. Порядок доступу в ліс визначений як вільний у всіх законах європейських країн. Особи, що знаходяться в лісі, можуть збирати гриби, ягоди й інші недеревні лісові продукти при дотриманні визначених правил, дуже детально визначених у чеському та польському кодексах. Однак передбачається можливість обмеження вільного доступу в ліс власниками, лісовою адміністрацією чи лісокористувачами в відповідних випадках, а угорським, литовським і польським законами визначені ділянки, у які доступ заборонений взагалі. У литовському, латвійському, угорському і польському кодексах передбачається необхідність у разі обмеження відвідування лісу виставляти попереджувальні знаки [6]. Відповідно до лісового законодавства України доступ в ліси приватної власності обмежений волею власника. Варто зазначити, що ЛК встановлює таке поняття як лісовий сервітут – це право на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою

ділянкою. В ст. 23 ЛК зазначено, що до лісових сервітутів застосовуються положення Цивільного та Земельного кодексів України. Отже, у разі недосягнення домовленості про встановлення лісового сервітуту та про його умови із власником відповідно до ст. 402 Цивільного кодексу України спір вирішується судом.

Досліджуючи питання права лісокористування варто наголосити на тому, що лісокористувачі мають не лише права, а й обов'язки. Так, громадяни під час здійснення загального використання лісових ресурсів зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися лісовими ресурсами способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують санітарного стану лісів. Надзвичайно актуальною є проблема охорони лісів від пожеж. Досі Україна вважалася відносно благополучною країною в лісопожежному сенсі. Річна площа пожеж в останні роки в Україні в перерахунку на 1 га лісових земель була серед найнижчих в Східній Європі. Водночас, за оцінками фахівців США, Німеччини, Франції, які знайомилися із системою охорони лісів від пожеж в Україні, технічне забезпечення гасіння часто не відповідає сучасному рівню. Недостатній і рівень співпраці та взаємодії між лісовою пожежною охороною і регіональними підрозділами МНС України. З метою поліпшення координації дій у галузі попередження та гасіння лісових пожеж, передусім тих, що характеризуються транскордонним ефектом, під егідою ООН розроблена світова система раннього виявлення пожеж, яка базується на супутниковому спостереженні, прогнозуванні та моделюванні лісопожежних ризиків і централізованій інформаційній системі оповіщення. Науковий супровід цієї системи здійснюють вчені Канади і США в співпраці з Глобальним центром моніторингу пожеж. Україна також задіяна в цій співпраці в частині попередження великих лісових пожеж у зоні відчуження ЧАЕС [7, с. 10].

Важливим елементом правового забезпечення раціонального використання лісових ресурсів, захисту прав та законних інтересів лісокористувачів є застосування правових засобів впливу, спрямованих на усунення порушень лісового законодавства і припинення їх проявів в майбутньому, відновлення порушеного права та притягнення винних у вчиненні лісових правопорушень до юридичної відповідальності. Найважливішим елементом правового забезпечення раціонального використання та охорони лісів, захисту прав та законних інтересів власників лісів, лісокористувачів є застосування правових засобів впливу, спрямованих на усунення порушень лісового законодавства і припинення їх проявів у майбутньому, відновлення порушеного права та притягнення винних у вчиненні лісових правопорушень до юридичної відповідальності. За порушення лісового законодавства винні особи можуть бути притягнені до дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Варто наголосити, що санкції за порушення лісового законодавства України є надзвичайно низькими. Необхідно внести зміни до законодавства, що передбачає покарання за порушення лісового законодавства. Зокрема, враховуючи особливу небезпечність забруднення лісу хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими та побутовими відходами, стічними водами, доцільно такі забруднення віднести до загальнонебезпечних способів знищення чи пошкодження лісових масивів, за застосування яких передбачена кримінальна відповідальність. Слід посилити відповідальність за незаконну порубку лісу, для чого необхідно уточнити кваліфікуючі ознаки (систематичність здійснення порубки), передбачити більш суворі санкції для службових осіб, які сприяли здійсненню незаконних порубок чи організували їх. Крім того, слід розширити склад адміністративних санкцій, що мають застосовуватися до лісопорушників (передбачити

застосування таких стягнень як конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом проступку), встановити посилену відповідальність за повторне скоєння адміністративного правопорушення [1, с. 9].

До проблем права лісокористування можна також віднести той факт, що дана сфера є досить корумпованою. За даними Державного агентства лісових ресурсів України станом на 16 листопада 2012 року притягнуто до кримінальної відповідальності 4 працівника, з них 2 — за ст. 366 ч. 1 (службове підроблення) та ст. 368 ч. 2 (одержання хабара) в Запорізькому ОУЛМГ, 1 — за ст. 367 ч.1 (службова недбалість) в Івано-Франківському ОУЛМГ, 1 — за ст. 364 ч.1 (зловживання владою або службовим становищем) в Херсонському ОУЛМГ, по 19 випадкам в Волинському, Житомирському, Запорізькому, Кіровоградському, Луганському, Херсонському, Чернівецькому ОУЛМГ та ДП «Севастопольське ДЛМГ» ведеться слідство. До адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення притягнуто 11 працівників за ст.172-4 ч.1 (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності) в Вінницькому, Львівському, Херсонському ОУЛМГ та ДП «Севастопольське ДЛМГ», по 8 випадкам в Вінницькому та Івано-Франківському ОУЛМГ ведеться слідство [8].

Загалом, підбиваючи **підсумок**, можна зазначити, що на сьогоднішній день право лісокористування в Україні розвивається у руслі європейських тенденцій. До основних перспектив розвитку можна віднести запровадження електронного обліку деревини та лісопродукції, запровадження клубної системи мисливства впровадження модернізованих методів переробки деревини, застосування безвідходних, маловідходних та енергозберігаючих технологій. Наведені вище напрямки розвитку потребують відповідного законодавчого забезпечення шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів, зокрема до Закону України «Про мисливське господарство та полювання». Крім того, необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою посилення відповідальності за лісові правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.
2. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Шершун Сергій Миколайович. — К., 2005. — 203 с.
3. Про затвердження Державної цільової програми «Ліси України на 2010-2015 роки»: постанова Кабінету Міністрів України № 977 від 16 вер. 2009 року // Офіційний вісник України. — 2009 р. — № 72. — Ст. 2475.
4. Дейнека А. М. Лісовий сектор: аналіз структури, взаємодії з іншими секторами економіки та довкіллям / Дейнека А.М. // Регіональна економіка. — 2009. — № 3. — С.144 — 151.
5. Колісник Б. І. Інвестиційне забезпечення розвитку лісогосподарського комплекс : сучасний стан та пошук додаткових джерел / Колісник Б. І. // Інвестиції : практика і досвід. — 2008. — №7. — С. 3 —7.
6. Полякова Л, Сторожук В., Попков М., Кирилюк С. / Порівняльний аналіз лісових законів Європейських країн // Лісовий і мисливський журнал. —2003. — № 4. — С. 10 —11.
7. Виклики XXI сторіччя // Лісовий і мисливський журнал. — 2011. — № 3. — С. 8-11.
8. Аналіз корупційних правопорушень в лісовій галузі України за III квартал 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=97215&cat_id=44057